

UTDANNING FOR DEMOKRATI

ANMELDELSE AV
NOT FOR PROFIT: WHY DEMOCRACY NEEDS THE HUMANITIES
MARTHA C. NUSSBAUM
(PRINCETON UNIVERSITY PRESS 2010)

Av Hilde Vinje Sekkesæter

Den amerikanske filosofen Martha Craven Nussbaum har tidligere markert seg innen etikk og politisk filosofi. Utover dette har hun også kommet med interessante bidrag som trekker linjer mellom litteratur og filosofi. I *Love's Knowledge*¹ argumenterer Nussbaum for at moralfilosofien vil være ufullstendig uten litteratur: Visse litterære verker gir oss, ifølge henne, en unik mulighet til å sette oss inn i andre menneskers tanker og følelsesliv, og trener slik våre emosjonelle kapasiteter. Litteratur kan på denne måten hjelpe oss å utvikle vår evne til empati og sympati, og denne aristoteliske tankegangen dukker opp igjen i Nussbaums siste utgivelse, *Not For Profit*.

Hovedtemaet for boken er utdanning, og Nussbaum analyserer en tendens hun mener brer seg i økende grad: tendensen til å se på utdanning utelukkende som et middel for å oppnå økonomisk gevinst. Mens natur- og samfunnsvitenskapene fremheves som grunnleggende fordi de sikrer oss nasjonal profitt, blir humanvitenskapene og kunstfagene stående tilbake som et overflødig tillegg. De gir ikke økonomisk gevinst i samme skala, verken på det statlige eller det personlige planet.

Nussbaum ser først og fremst denne tendensen i et globalt perspektiv. I den globale konkurransen om nasjonal profitt settes humaniora til side til fordel for fag som gir rask økonomisk avkastning. Som en følge av dette kuttes bevilgningene til humanistiske fag, og både undervisningen og forskningen reduseres. Med utgangspunkt i denne situasjonen formulerer Nussbaum en kritikk som viser at nedskjæringer i humaniora ikke bare er et problem for de aktuelle fagområdene – det er mest av alt et problem for demokratiet.

Utdanning for profitt

Hvis vi nedprioriterer humaniora svekker vi samtidig ferdigheter som holder demokratiet i live, mener

Nussbaum. Krittisk tenkning, kreativitet, selvstendighet og evnen til å sette seg inn i nye tankesett, er egenskaper vi gjerne assosierer med humanistiske fag og kunstfag. Samtidig er dette også egenskaper som holder demokratiet oppe; uten disse ferdighetene vil vi lett omformes til borgere som overlater tenkingen til autoriteter, og ikke bli mer enn «teknisk adekvate maskiner»². Uten grunnleggende trening i fag som styrker vår krittiske og kreative tenkning, blir vi heller ikke fullstendig demokratiske borgere. Nussbaum mener derfor at demokratiet beveger seg mot en global utdanningskrise.

Noen vil kanskje hevde at økonomisk gevinst stiller i første rekke fordi den bringer med seg andre goder som kommer demokratiet til nytte. Eksempler på slike goder er helse, utdanning og utjevning av sosial og økonomisk ulikhet. Dette er ikke nødvendigvis tilfelle. Nussbaum viser med klare eksempler hvordan nasjonal økonomisk vekst ikke trenger å samsvare med demokratiske verdier: Verken det politiske systemet i Kina eller det tidligere apartheidregimet i Sør-Afrika anerkjennes som demokratiske, men disse statene har likevel hatt stor økonomisk suksess. En utdanningsmodell som kun sikter mot økonomisk vekst er ikke i stand til å holde demokratiet ved like; økonomisk vekst er nemlig ikke det samme som nasjonal vekst, påpeker Nussbaum.

Det trekkes også frem et annet verdifullt poeng i *Not For Profit*. Selv om vi ikke vil bry oss med demokratiet og kun konsentrere oss om økonomisk vekst, er humaniora likevel en nyttig ressurs: Teknisk og sosial innovasjon finner vanskelig sted uten krittisk sans, kreativitet og åpenhet. Disse egenskapene har ifølge Nussbaum sin grobunn i de humanistiske fagene og gjør oss i stand til å bedrive andre fag med en «humanistisk ånd». Slike ferdigheter er viktige i dagens dynamiske arbeidsmarked fordi de gir en fleksibilitet som strekker seg utover teknisk profesjon. Dermed vil

ikke en ren vekstorientert utdanningsmodell holde i lengden – demokrati eller ei.

Hva er så Nussbaums alternativ?

Sokratisk pedagogikk

Det sokratiske idealet står sterkt i *Not For Profit*. Der er *argumentet* i overordnet fokus og gjenspeiler slik en av demokratets grunnverdier. Det sokratiske idealet kan med andre ord sikre oss lik behandling av alle argumenter og er grunnleggende i en utdanning som skal passe demokratiet.

Samtidig understreker Nussbaum at vi trenger mer enn en sokratisk tenkemåte. Vi trenger også et klarere fokus på våre emosjonelle ferdigheter, og særlig på evnen til empati og sympati. Ifølge Nussbaum er disse ferdighetene minst like viktige som et sokratisk ideal når vi skal nærme oss nye problemer som *verdensborgere*, og ikke kun se problemene innenfor rammen av vår egen stat. Med de globale problemene vi i dag står overfor – både de miljømessige, politiske og økonomiske – er det spesielt viktig å se oss selv i et globalt perspektiv. Her mener Nussbaum at kunstfagene har særlig mye å gi oss: Ved å sette oss grundig inn i andres situasjon – enten det er gjennom skuespill, sang, dans eller litteratur – over vi *den narrative forestillingsevnen* («the narrative imagination»). Nussbaum presenterer denne som evnen til å forestille seg å være i et annet menneskes situasjon og på bakgrunn av dette forstå vedkommendes mulige følelser, ønsker og lengsler. Kunstfag kan derfor svekke utviklingen av fordommer, diskriminering og fremmedgjøring – kort sagt adferd som truer den demokratiske rettferdigheten.

Rettferdigjøring av humaniora

Nussbaum presenterer selve problemet på en ypperlig måte og lykkes i å vise at humaniora er nødvendig for demokratiet. Men hun kunne gjerne ha utdypet årsakene hun mener ligger til grunn for den kommende krisen. Riktignok bruker Nussbaum et kapittel på å forklare hvordan men-

nesket gjennom oppveksten kan utvikle antimoralske følelser som hindrer demokrati. Antimoralske følelser overfor andre mennesker – for eksempel projisering av skam og avsky – gir diskriminering på bakgrunn av klasse, kjønn, legning og så videre. Dette oppleves likevel ikke som en fullstendig forklaring fordi den retter seg mot menneskets allmenne psykologi og ikke sier mye om de utløsende årsakene. Nussbaum presiserer at boken hennes ikke er en empirisk studie, men som leser forventer jeg likevel et fokus på hva som ligger bak den truende utviklingen. Hvorfor kommer krisen først nå? Har ikke politikken allerede i lang tid holdt et strengt fokus på økonomisk vekst?

Globalisering og finanskrisen presenteres som pådrivende krefter, men jeg savner en klarere gjennomgang av hva som fører humaniora – og demokratiet – mot denne krisen. Uten en grundigere analyse av årsakene bak den varslede krisen blir heller ikke Nussbaums eget alternativ like overbevisende. Det er lett å være enig med Nussbaum; humaniora fortjener et større fokus, både i grunnutdanningen og på universitetene. En avvikling av krisen må åpenbart inkludere en større bevissthet rundt humanioras betydning for demokratiet. Men den må også inkludere noe mer; den må angi forslag som er rettet mot roten av problemet fremfor å kun rettferdiggjøre humanistiske fag og kunstfag.

Når det er sagt er *Not For Profit* en velskrevet bok. Nussbaum skriver overbevisende om den kritiske situasjonen humaniora beveger seg mot og viser glimrende hvordan humanistiske fag og kunstfag er med på å danne grunnlaget for demokrati, i stedet for å være et vedheng som kan skjæres bort i harde tider.

Det er ikke vanskelig å kjenne seg igjen i den gjengse oppfatningen mange har av humanistiske fag og kunstfag som sekundære og lite produktive for videre arbeidsliv. Med denne boken gir Nussbaum et godt grunnlag for å hevde at det faktisk er det motsatte som er tilfelle.

NOTER

¹Nussbaum, M. 1990, *Love's Knowledge*, Oxford University Press, New York.

²Nussbaum, M. 2010, «Lære for livet», *Morgenbladet*, nr. 24, s. 20. Oversatt av Jon Mikkell Broch Ålvik.